

Tunnetaitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Millä tavoin tunnetaitojen tukeminen näkyy varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa?

Emilia Koski
Kandidaatintutkielma
Varhaiskasvatuksen opettajan tutkinto-ohjelma (KK)
Kasvatustiede (opettajankoulutuslaitos, Rauma)
Kasvatustieteiden tiedekunta
Turun yliopisto
Kevätlukukausi 2024

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede / Opettajankoulutuslaitos

Tekijä: Emilia Koski

Otsikko: Tunnetaitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa: Millä tavoin tunnetaitojen tukeminen näkyy varhaiskasvatussuunnitelmassa?

Ohjaaja: Timo Ruusuvirta

Sivumäärä: 30 s, 1 liite.

Päivämäärä: 18.4.2024

Tiivistelmä

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten tunnetaidot näkyvät Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 (Opetushallitus, 2022). Tutkimuskysymyksiksi nousivat: Onko Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa huomioitu tunnetaitojen harjoittelu? Jos on, niin vastaavatko tunnetaitoihin liittyvät toteamukset tutkimuksissa esitettyjä hyötyjä ja aikuisen roolia tunnetaitojen harjoittelussa? Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että tunnetaidot kehittyvät ja niitä voi oppia, ja olennaista on aikuisen tuki lapsen harjoittelussa tunnetaitoja. Aikaisempien tutkimusten mukaan tunnetaidot myös koostuvat useasta osataidosta, jotka usein kehittyvät hierarkkisesti. Tunnetaitoihin viitataan monessa tutkimuksessa samassa yhteydessä sosiaalisten taitojen kanssa, jolloin puhutaan sosioemotionaalisisista taidoista tai kompetenssista. Tässä työssä selvitetään teoriaohjaavan sisällönanalyysin kautta, missä yhteyksissä tunnetaitoihin viitataan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022.

Tutkimuksen analysoitavana aineistona toimi Opetushallituksen laatima valtakunnallinen varhaiskasvatusta ohjaava asiakirja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Aineistosta etsittiin teorian pohjalta määriteltyjä käsitteitä, jotka luokiteltiin sen perusteella, miten vahvasti ne liittyvät tunnetaitoihin teoriaan peilaten. Käsitteet luokiteltiin myös sen perusteella, missä asiayhteyksissä, eli minkä otsikoiden alla käsitteitä käytettiin ja tunnetaitoihin viitattiin. Käsitteitä sisältäviä poimintoja avattiin ja niiden asiasisältöjä yhdistettiin teoriataustaan.

Aineistosta löytyi viisi katkelmaa, joissa viitataan suoraan tunnetaitoihin. Suurin osa löytyneistä käsitteistä oli yhdistettävissä tunnetaitoihin osittain tai välillisesti. Aineistosta löytyy yhteyksiä teoreettiseen viitekehykseen esim. tunnetaitojen osataitoja ja aikuisten merkitys tunnetaitojen tukemisessa. Tunnetaitoihin ei kuitenkaan viitata suoraan oppimisen alueilla, mikä johti pohdintaan siitä, pitääkö Opetushallitus tunnetaitoja opittavana taitona. Tutkimusta voisi jatkaa selvittämällä, tarjoaako Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 riittävästi ohjausta tunnetaitojen tukemiseen, havainnoimalla varhaiskasvatusta käytännössä ja haastattelemalla varhaiskasvatuksen toimijoita.

1.	JOHDANTO	4
2	TUNNETAIDOT	7
2.1	MÄÄRITELMIÄ.....	7
2.2	TUNNETAITOJEN KEHITTYMINEN VARHAISLAPSUUDESSA	9
2.3	TUNNETAITOJEN HYÖDYT	11
2.4	LAPSEN TUKEMINEN TUNNETAITOJEN HARJOITTELUSSA	12
2.5	TUNNETAIDOT PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEISSA.....	14
3	MENETELMÄT	16
3.1	AINEISTO.....	16
3.2	TUTKIMUSKYSYMYKSET	16
3.3	METODIT	16
4	TULOKSET	19
4.1	TUNNETAITOIHIN LIITTYVIEN TERMIEN YLEISYYS JA LUOKITTELU	19
4.2	OTSIKOT JA ALAOTSIKOT, JOIDEN ALLA TUNNETAITOIHIN VIITATAAN	21
4.3	POIMINTOJEN SISÄLTÖANALYYSI LUOKITTAIN	24
4.3.1	<i>Suoraan tunnetaitoihin liittyvät</i>	<i>24</i>
4.3.2	<i>Osittain tunnetaitoihin liittyvät</i>	<i>25</i>
4.3.3	<i>Välillisesti tunnetaitoihin liittyvät</i>	<i>28</i>
5.	POHDINTA	32
6	LÄHDELUETTELO	34
7	LIITE 1.....	38

1. Johdanto

Tunnetaidot ovat toimineet tutkimuksen yläaiheena alusta asti, koska tunnekasvatuksen merkitys varhaiskasvatuksessa on korostunut viime vuosina ja varhaiskasvatuksen opettajien koulutuksessa perehdytään tunnetaitojen merkitykseen lasten kehityksessä. Opetushallitus, joka laatii varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, on julkaissut tunnetaitojen tukemista käsittelevän tehtäväkirjan ja opettajan oppaan. Opetushallitus tiedostaa, että tunnetaitojen tukemisen tulisi kuulua lasten kasvatukseen ja opetukseen, joten tarkoituksiksi tuli selvittää, miten tämä näkyy Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 (Vasu). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 on valtakunnallinen varhaiskasvatusta ohjaava asiakirja (Opetushallitus, 2022). Aikaisempaa tutkimusta tunnetaitojen yhteydestä Vasuun (2022) ei löytynyt suoraan. Sen sijaan löytyi Salon (2022) tutkimus Perusopetuksen suunnitelman perusteissa 2014 esiintyvistä tunnetaitosisällöistä. Tutkimuksia tunnetaitojen esiintyvyydestä opetussuunnitelmissa löytyy siis niukasti ja tämä oli yksi syy, miksi tässä työssä tutkitaan tunnetaitojen esiintyvyyttä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022.

Työn alkuperäinen tarkoitus oli tutkia opettajan oppaita tunnetaidoista varhaiskasvatuksessa, mutta lopulta tässä tutkimuksessa päädyttiin keskittymään Opetushallituksen laatimien Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2022 tunnetaitoihin liittyviin sisältöihin. Vasu (2022) toimii varhaiskasvatusta ohjaavana asiakirjana, jota varhaiskasvatuksessa tulee noudattaa. Vasu (2022) perustuu lakiin ja siinä annetaan varhaiskasvatuksen tavoitteille, periaatteille ja käytännöille suunta. (Opetushallitus, 2022)

Teoriaosuuteen selvitettiin ensin, miten tunnetaitoja määritellään tieteellisessä kirjallisuudessa. Englanninkielisessä tutkimuksessa *emotional intelligence* (tunneäly) ja *emotional competence* (emotionaalinen kompetenssi) nousivat keskeisimmiksi tunnetaitoja kuvaaviksi käsitteiksi. Tunneälyn keskeisimmiksi tutkijoiksi nimetään John Mayer & Peter Salovey, Daniel Goleman sekä Reuven Bar-On. Heidän teorioissaan toistuu ajatus siitä, että tunteet voidaan valjastaa osaksi ajattelua ja toimintaa. Tunneälyn osa-alueina toistuvat tunteiden säätely, hyödyntäminen ja tunnistaminen. Emotionaalista kompetenssia ovat tutkineet eniten Carolyn Saarni ja Susanne Denham. Yhdistäväksi tekijäksi heidän teorioissaan nousi tunteiden ilmaisu ja säätely emotionaalisen kompetenssin osa-alueina. Suomalaisesta kirjallisuudesta havaittiin, että monessa teoksessa toistuu tunnetaitojen osataitoina tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja säätely. Suomalaisessa kirjallisuudessa korostuu myös aikuisen rooli tunnetaitojen tukijana. Lisäksi

monessa suomenkielisessä teoksessa toistui sosiaalisen kompetenssin yhteys tunnetaitoihin ja etenkin ajatus siitä, että tunnetaidot kehittyvät vuorovaikutuksessa. (esim. Avola & Pentikäinen, 2020; Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Sekä englannin- että suomenkielisessä kirjallisuudessa tunnetaidot yhdistetään sosiaalisiin taitoihin (esim. Saarni, 1999; Aro & Laakso, 2011) ja usein tätä taitoa kutsutaan sosioemotionaaliseksi kompetenssiksi (Aro & Laakso, 2011; Koivula et al., 2022).

Tätä tutkimusta varten piti selvittää myös, miten tunnetaidot kehittyvät. Kirjallisuudesta selvisi, että tunteiden tunteminen on synnynnäistä ja tunnetaitojen kehittyminen alkaa jo vauvana. Vanhempien tai muiden lähiaikuisten vuorovaikutus ja tuki ovat keskeisiä turvallisessa tunnetaitojen kehityksessä. Alussa lapsi ilmaisee tunteita yksinkertaisesti (hymyily/nauru & itku) ja pikkuhiljaa ilmaisukeinot monipuolistuvat. (Hay, 2019; Koivula et al., 2022) Tunnetaitojen kehitystä edesauttaa kielellisten taitojen sekä mielenteorian kehittyminen, koska ne lisäävät lapsen ymmärrystä tunteista ja lapsi saa lisää tunteiden käsittelykeinoja (Aro & Laakso, 2011; Kuikka et al., 2017).

Tunnetaidot vaikuttavat sosiaalisiin taitoihin, itsetuntoon ja oppimiseen. Lapset, jotka ovat harjoitelleet tunnetaitoja tehokkaasti, ovat toimineet prososiaalisesti toisia kohtaan. Kun lapsi oppii tunteistaan, oppii hän samalla itsestään. Tämä tietoisuus omasta itsestään edistää terveen itsetunnon kehittymistä. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Muutamassa tutkimuksessa mainittiin myös tunnetaitojen vaikutus oppimiseen. Goleman (1995) oli selvittänyt, että lapset, joille oli opetettu tunnetaitoja, pärjäsivät paremmin akateemisesti. Vastaavasti Jääskinen & Pelliccioni (2017) ovat selvittäneet, että tunnetaitoja harjoitelleet lapset ovat kokeneet oppimisen mielekkääksi. Työssä on eritelty muitakin tunnetaitojen hyötyjä, sillä ne antavat lisää syytä tämän tutkimuksen toteuttamiselle.

Jotta tutkielmaan saisi kattavan kuvan siitä, mitä Vasusta (2022) etsitään, selvitettiin, miten erilaisissa oppaissa ja tutkimuksissa kuvaillaan aikuisen roolia tunnetaitojen harjoittelussa. Alle kouluikäinen lapsi tarvitsee aikuisen tukea tunnetaitojen harjoittelussa. Aikuinen näyttää mallia ja sanoittaa tunteita. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Aikuisen tulee sallia lasten tunteet ja luoda tunnetaitojen harjoittelulle turvallinen ilmapiiri (Avola & Pentikäinen, 2020). Aikuinen tarjoaa tunteiden ilmaisulle ja säätelylle erilaisia keinoja, joista lapset valitsevat itselleen sopivimmat tavat käsitellä tunteita. Tunnetaitojen harjoittelu suositellaan aloitettavan tunnistamisella, josta siirrytään nimeämiseen, jonka jälkeen tunteita opetellaan hyväksymään. Sitten siirrytään ilmaisuun ja lopuksi harjoitellaan tunteiden säätelyä. (Matilainen & Puustinen, 2021) Tunnetaitojen opettamisen tulisi olla johdonmukaista ja systemaattista, mutta myös lapsilähtöistä ja kehitystason mukaista (Ulutaş;Engin;& Bozkurt Polat, 2021).

Tutkimuksen tarkoituksiksi tuli selvittää, miten tunnetaidot näkyvät Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022. Tarkemmin eriteltyä tutkimuksessa selvitettiin, kuinka usein tunnetaitoihin liittyvää sanastoa esiintyy Vasussa (2022), mihin aiheisiin tunnetaidot yhdistetään, mitä yhtäläisyyksiä Vasun (2022) tunnetaitosisällöissä on tunnetaitoihin liittyvän teorian kanssa sekä miten tunnetaitojen kehittyminen ja harjoittelu on otettu asiakirjassa huomioon. Varsinaisiksi tutkimuskysymyksiksi nousivat: Onko Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa huomioitu tunnetaitojen harjoittelu? Jos on, niin vastaavatko tunnetaitoihin liittyvät toteamukset tutkimuksissa esitettyjä hyötyjä ja aikuisen roolia tunnetaitojen harjoittelussa? Hypoteesiksi nousi ajatus, ettei tunnetaidoille annetta suurta painoarvoa Vasussa (2022).

Vastauksia kysymyksiin lähdettiin etsimään määrittelemällä tunnetaitoihin liittyvät termit, jonka jälkeen termejä etsittiin Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet 2022-dokumentista hakutoiminnon avulla. Käsitteitä sisältäville poiminnoille luotiin luokat sen perusteella, miten vahvasti ne ovat yhdistettävissä teoreettiseen taustatietoon tunnetaidoista. Poiminnat jaettiin näihin luokkiin, joiden mukaan pyrittiin avaamaan niitä ja etsimään yhteyksiä teoreettiseen viitekehykseen. Lisää tietoa tunnetaitojen esiintymisyhteyksistä Vasussa saatiin luokittelemalla poiminnat vielä aihealueiden (otsikot) mukaan.

2 Tunnetaidot

Ihminen ei pysty vaikuttamaan tunteiden syntyyn ja kokemiseen, sillä tämä tapahtuu automaattisesti. Ihminen voi kuitenkin oppia tunnistamaan tunteitaan ja muuttamaan impulssejaan ja käyttäytymistään tunteen syntyessä. (Ekman, 2003) Tähän ihminen tarvitsee tunnetaitoja. Tunnetaidoille löytyy erilaisia nimityksiä kirjallisuudessa mm. tunneäly, emotionaalinen kompetenssi sekä sosioemotionaalinen oppiminen (SEL) (Aro & Laakso, 2011). Seuraavaksi esitellään kirjallisuudesta löytyviä määritelmiä tunnetaidoille, tunteiden ja tunnetaitojen kehityksellistä näkökulmaa, tunnetaitojen hyötyjä sekä tapoja tukea ja opettaa lasten tunnetaitoja.

2.1 Määritelmiä

Tunnetaitoja käsittelevissä englanninkielisissä tieteellisissä teksteissä tulevat vastaan termit *emotional intelligence* (tunneäly) ja *emotional competence* (emotionaalinen kompetenssi). Termi *emotional skills* (tunnetaidot) tulee vastaan pääasiassa Suomessa tehdyissä tutkimuksissa, mutta niissä viitataan usein myös termeihin tunneäly ja emotionaalinen kompetenssi.

Yleisimmin käytetään termiä *emotional intelligence*, joka määritellään kyvyksi seurata omia ja muiden tunteita, erottaa ne toisistaan ja käyttää saatua tietoa ohjaamaan omaa ajattelua ja toimintaa. Tunneäly pitää sisällään tunteiden ilmaisun ja arvioinnin, tunteiden säätelyn sekä tunteiden hyödyntämisen. (Mayer & Salovey, 1990) Tunneälyä tarkasteltaessa voidaan nimetä kolme eri mallia: Mayerin ja Saloveyn malli, Golemanin malli ja Bar-Onin malli (Bar-On, 2010). Mayer ja Salovey (1997) jakoivat tunneällyn mallissaan neljään osa-alueeseen: 1. Tunteiden havaitseminen, arviointi ja ilmaisu 2. Tunteet ajattelun tukena 3. Tunteiden ymmärtäminen ja analysointi 4. Harkittu tunteiden säätely. Goleman (1995) erotteli tunneälystä viisi osataittoa: 1. Tunneperäinen itsetietoisuus 2. Itsesäätely 3. Motivaatio 4. Empatia ja 5. Sosiaaliset taidot. Bar-Onin (1997) mallissakin tunneäly on jaettu viiteen osa-alueeseen: 1. Ihmisen sisäiset taidot 2. Ihmisten väliset taidot 3. Stressinhallinta 4. Sopeutumiskyky ja 5. Yleinen mieliala. Jain (2021) pyrkii eri määritelmien pohjalta kokoamaan yhteneväisen ja käytännöllisen selityksen tunneällylle. Hän toteaa, että tunneäly on taitoa toimia kuormittavissa tilanteissa järjellä säädelyjen tunneprosessien kautta. Määritelmän mukaan tunneäly liittyy taitoon havaita ja tunnistaa tunteita itsessään ja muissa, ymmärtää ja käyttää tunteita vahvistamaan kognitiivisia prosesseja ja säädellä omia ja muiden tunteita tehokkaasti, jotta voi suoriutua ja tuottaa tulosta kuormittavissa tilanteissa. (Jain, 2021) Tunneälyä pidetään joissain määritelmissä myös piirteenä, jota ei voi opettaa, mutta sen kehitystä voi tukea. (esim. Köngäs, 2019 tai Brasseur;Grégoire;Bourdu;& Mikolajczak, 2013)

Emotional competence -käsitteen tutkijoina nousevat kirjallisuudessa Carolyn Saarni ja Susanne A. Denham. Saarni (1999) määrittelee emotionaalista kompetenssia minäpystyvyytenä tunteita herättävässä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Hän erittelee 8 osa-aluetta emotionaalista kompetenssista: 1. Tietoisuus omasta tunnetilasta. 2. Taito havaita muiden tunnetiloja tilannekohtaisista vihjeistä. 3. Taito käyttää tunne- ja ilmaisusanastoa. 4. Kyky suhtautua muiden tunnekokemuksiin sympaattisesti ja empaattisesti. 5. Ymmärrys siitä, että sisäisten tuntemusten ei tarvitse vastata ulkoista ilmaisua. 6. Kyky selviytyä negatiivisista tunteista itsesäätelyn keinoin. 7. Tietoisuus siitä, että suhteiden rakenne ja luonne määräytyvät osittain sekä emotionaalisen välittömyyden tai tunneilmaisun aitouden, että suhteen sisäisen vastavuoroisuuden tai sopusuhtaisuuden asteella. 8. Emotionaalinen minäpystyvyys, eli omien tunteiden hyväksyminen. Denham on keskittynyt emotionaalisen kompetenssin tutkimuksissaan varhaiskasvatusikäisiin lapsiin. Denham määrittelee emotionaalista kompetenssia kolmen osa-alueen (tunteiden ilmaisu, ymmärtäminen ja säätely) kautta. Osa-alueet ovat toisistaan riippuvaisia, vaikka jokainen on määriteltävissä myös erikseen. Emotionaalinen kompetenssi syntyy siitä, että osa-alueet toimivat yhdessä kokonaisvaltaisesti. (Denham, 1998)

Suomalaisessa kirjallisuudessa tunnetaidoilla on vaihtelevia määritelmiä, mutta usein toistuu kolme osataittoa, joita ovat tunteiden tunnistaminen, tunteiden nimeäminen ja tunteiden säätely. (Avola & Pentikäinen, 2020; Jalovaara, 2006; Koivula; Siippainen; & Eerola-Pennanen, 2022; Matilainen & Puustinen, 2021; Piipari, 2023). Positiivisen pedagogiikan näkökulmasta tunnetaidoissa korostuu myönteisten tunteiden vaaliminen ja vahvistaminen (Avola & Pentikäinen, 2020). Kirjallisuudessa tulee usein esille, että tunnetaitoja opitaan vuorovaikutuksessa (Jalovaara, 2006; Koivula et. al, 2022; Matilainen et. al, 2021; Sokka, 2023). Sosiaalinen kompetenssi kulkeekin usein tunnetaitojen rinnalla ja silloin puhutaan sosioemotionaalisisista taidoista. Sosioemotionaalisiin taitoihin kuuluu tunnetaitojen lisäksi sosiaalinen ymmärtäminen ja sosiaalisia tilanteita koskeva päättely. (Aro & Laakso, 2011) Koivula et. al (2022) määrittelee sosioemotionaalista kompetenssia taitona tunnistaa, ymmärtää ja säädellä tunteitaan (tunnetaidot) sekä toimia prososiaalisesti toisia kohtaan, ratkaista ristiriitoja sosiaalisissa tilanteissa vastuullisesti ja luoda sekä ylläpitää ystävyyssuhteita.

Tässä työssä määritellään tunnetaitoja taitona tunnistaa, nimetä, hyväksyä, ilmaista ja säädellä tunteita. Taidot kehittyvät hierarkkisesti, kuten Mayerin ja Saloveyn (1990) nelihaarisessa mallissa.

2.2 Tunnetaitojen kehittyminen varhaislapsuudessa

Tunteiden tunteminen on synnynnäistä ja ne syntyvät vuorovaikutuksessa ympäristön ja ihmisten kanssa. Aikaisemmat kokemukset ja tulkinnat vaikuttavat syntyviin tunteisiin. (Matilainen & Puustinen, 2021) Tunteille ja tunteiden säätelylle on olemassa kehityksellinen linjaus ja seuraavaksi esitellään, miten tunnetaitojen kehitys etenee eri ikäkausina.

Tunteiden tunteminen on synnynnäistä. Vauva ilmaisee tunteitaan ääntelyn, itkun ja kehon asentojen avulla, mutta hän tarvitsee vanhempien apua tunteidensa säätelyssä. Vanhemmilla on myös tärkeä rooli auttaa vauvaa kehittämään kokemuksen itsestään aktiivisena toimijana reagoimalla hänen viesteihinsä. (Koivula;Siippainen;& Eerola-Pennanen, 2022) Ensimmäisen puolen vuoden aikana lapsi oppii ilmaisemaan myönteisiä tunteita hymyilemällä ja nauramalla, ja kielteisiä tunteita itkemällä. Tunteiden ilmaisu kehittyy edelleen vuorovaikutuksessa huoltajien kanssa. (Hay, 2019) Vauvalle alkaa kehittymään tietoisuus oman toiminnan ja sisäisten tunnetilojen yhteydestä toisten ihmisten toimintaan (Aro & Laakso, 2011). Huoltajien kanssa tapahtuvassa sosiaalisessa kanssakäymisessä alkaa myös varhainen tunteiden säätely, kun huoltaja esimerkiksi tyynnyttelee lapsen itkua (Camras, 2022). Tyypillistä ensimmäiselle ikävuodelle on itsensä rauhoittelu ja reaktiokyvyn muuntelun harjoittelu, luottamus vanhempien tukeen tunteiden säätelyssä, lisääntynyt ilmeiden erottelu ja ekspressiivinen reagointi ärsykkeisiin, sekä sosiaalisesti välineellisten viestien käyttö (Saarni, 2000).

Oppiessaan lisää ympäröivästä maailmasta lapselle alkaa syntyä odotuksia ja olettamuksia. Kun nämä odotukset sitten osoittautuvat vääräksi, lapsi alkaa ilmaista joko yllättymistä tai inhoa. Oppiessaan edelleen lisää ympäristöstään lapsen odotukset ja olettamukset muuttuvat. (Hay, 2019) Vanhemmat jakavat ja tunnistavat tunteita lapsensa kanssa ja nimeävät tunteita lapselle (Puura, 2023). Lapsi alkaa hakemaan tunneinformaatiota toisista ihmisistä ja pyrkii ohjaamaan omaa käytöstään saamansa tiedon perusteella n. 1–2-vuotiaana (Koivula;Siippainen;& Eerola-Pennanen, 2022). Tätä kutsutaan sosiaalisesti tiedonhauksi (*social referencing*), joka määritellään oman ajattelun, ilmaisun ja käyttäytymisen säätelyksi muiden ihmisten antamien vihjeiden perusteella (American Psychological Association, 2018).

2-vuotiaasta alkaen kognitiiviset prosessit alkavat kehittyä. Ne auttavat kehittämään tunteiden säätelyä edelleen. Lapset alkavat viestimään tunteista nimeämällä omia ja toisten tunteita, sekä viittaamalla tunteisiin kertoessaan menneistä ja tulevista tapahtumista. Varhaisessa vaiheessa tämä kuitenkin rajoittuu tunteen valenssiin ja voimakkuuteen. (Koivula;Siippainen;& Eerola-Pennanen, 2022) Lapsi alkaa tiedostamaan omia tunteitaan ja hänelle syntyy ennako-oletuksia tunteistaan eri

ihmisiä kohtaan. Lapsen tarve autonomialle ja tutkimiselle lisääntyy, mikä synnyttää ärsyyntymisen tunnetta, kun lapsi tiedostaa omat rajansa. (Saarni, 2000). Kognitiiviset kyvyt havainnoida ja luokitella havaintoja, sekä mielenteorian taidot ovat edellytyksenä tunteiden syvälliselle ymmärtämiselle (Koivula;Siippainen;& Eerola-Pennanen, 2022). Mielenteoria kehittyy n. 4–5-vuotiaana. Silloin lapsi alkaa ymmärtämään, että muut eivät tiedä samoja asioita kuin hän, eivätkä ajattele samalla tavalla. Tämä edesauttaa lasta ymmärtämään muiden motiiveja ja ennakoimaan heidän toimintaansa. (Aro & Laakso, 2011) Huoltajien mallintamat vuorovaikutustilanteet ja annettu ohjaus varhaislapsuudessa antavat pohjan myöhemmälle tunneoppimiselle. Lapsi oppii vähitellen tunnistamaan tunnetiloja ja niiden nimityksiä, sekä säätelämään tunnereaktioitaan. Tunnekehitykseen vaikuttavat myös muut mielen taidot, kuten kielellinen kompetenssi. (Kuikka;Välimäki;& Parviainen, 2017)

Kun lapsen kielenkehitys yltää sille tasolle, että hän kykenee keskustelemaan ja kommunikoimaan muiden kanssa, kehittyvät hänen tunnetaitonsa edelleen. Lapsen tietoisuus omista tunteistaan ja tunteita herättävistä tapahtumista laajenee vuorovaikutuksen myötä. (Saarni, 2000) Tunteiden nimeäminen auttaa lasta erottelemaan erilaisia tunnetiloja toisistaan (Kuikka;Välimäki;& Parviainen, 2017). Kahden ja viiden vuoden välisenä aikana lapsi alkaa huomamaan tunteita muista ihmisistä ja ymmärtämään, että valheellisella ilmeellä ihminen voi antaa väärää tietoa omista tunteistaan. Lapsi oppii tällöin myös teeskentelemään tunneilmaisua leikeissä ja kiusoittelussa. (Saarni, 2000)

6-vuotiaana lapsella alkaa tulla syvempi ja laajempi ymmärrys eri tunnekategorioista. Emotionaaliset skriptit kehittyvät sen myötä, kun lapsi saa kokemuksia moninaisista tunteista ja niiden ilmaisusta. Kyky yhdistää emotionaalista ja kognitiivista tietoa, sekä kyky hyödyntää opittuja strategioita kehittyä (Koivula;Siippainen;& Eerola-Pennanen, 2022) Lapsi alkaa ennakoimaan itsessään herääviä tunteita ja ymmärtämään, mistä seurauksista erinäiset tunteet johtuvat. Tässä ikävaiheessa lapsen tunnereaktiot eivät ole enää riippuvaisia huoltajien toiminnasta ja tunneilmaisusta, vaan lapsen sisäistämät mallit ohjaavat niitä. (Sroufe, 1996) Esikouluikäiset lapset alkavat ilmaisemaan monipuolisesti tunteita. He kykenevät myös erottamaan omat ja toisten tunnetilat ja puhumaan niistä sujuvasti. Myös tunteiden säätely onnistuu alle kouluikäiseltä, riippuen heidän tavoitteistaan. (Denham;Ferrier;Howarth;Herndon;& Bassett, 2016)

2.3 Tunnetaitojen hyödyt

Tunnetaidot vaikuttavat ihmisen käyttäytymiseen, hyvinvointiin ja suhtautumiseen itseensä ja muihin. Tunnetaitoja harjoittelemalla itsetunto kehittyy ja lapsi oppii, että omiin ajatuksiin ja tunteisiin voi vaikuttaa. Oppimalla omista tunteistaan, lapsi oppii myös huomioimaan muiden tunteita, ja sitä kautta hänen sosiaaliset taitonsa karttuvat. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Kun lapsi osaa kertoa tunteistaan, pystyvät hänen kanssaan toimivat ihmiset ymmärtämään häntä paremmin (Matilainen & Puustinen, 2021). Tunteiden nimeäminen auttaa lasta konkretisoimaan ja hahmottamaan tunteita (Koivula;Siippainen;& Eerola-Pennanen, 2022) Tunteiden ilmaisu ja itsesääntely taas ovat avain sosiaaliseen kompetenssiin eli toimivaan ja soveliaaseen vuorovaikutukseen (Aro & Laakso, 2011).

Tutkimusten mukaan lapset, jotka ovat saaneet tunne(luku)taito opetusta, ovat hyötäneet siitä tunteiden ja sosiaalisten suhteiden saralla, mutta lisäksi heidän opintomenestyksensä on parantunut. Tunnetaitojen harjoittelu on auttanut lapsia toimimaan paremmin elämänsä rooleissa esim. ystävänä, kumppanina, vanhempana tai työntekijänä. (Goleman, 1995) Lapset, jotka ymmärtävät tunteita, käyttäytyvät prososiaalisemmin vertaisiaan kohtaan, ovat sosiaalisesti taitavampia opettajiensa mukaan ja pidetympiä vertaistensa keskuudessa. Kun lapsi pystyy tunnistamaan vertaisensa ilmeen tai ymmärtämään yleisten sosiaalisten tilanteiden aikaan saamia tunteita, reagoi hän todennäköisemmin prososiaalisesti vertaistensa tunteiden ilmaisuun. (Denham, et. al, 2003)

On tärkeää tukea lapsen tunnetaitoja varhaiskasvatuksessa, jotta lapset saavat keinoja käsitellä tunteitaan tehokkaasti. Tunnetaitojen tuen avulla lapset pystyvät selviytymään vaikeuksista ja kunnioittamaan eroavaisuuksia. Tunnetaitojen harjoittelu vähentää tunne- ja käyttäytymisongelmia sekä lisää oppimisen mielekkyyttä. (Ulutaş;Engin;& Bozkurt Polat, 2021)

Tunnetaidot vaikuttavat myönteisesti sosiaalisiin taitoihin, oppimiseen ja kehitykseen, terveyteen sekä itsetuntemukseen. Tunnetaitojen avulla lapsen levollisuus, turvan kokemus, itseluottamus ja myönteinen elämän asenne lisääntyvät. Tunnetaitojen seurauksena ihminen voimaantuu, eli kokee olevansa tietoinen itsestään ja kykenee pystyvänsä selviytymään elämästä. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017)

2.4 Lapsen tukeminen tunnetaitojen harjoittelussa

Ohjatessa lasta tunnetaitojen pariin, aikuisella on ymmärrettävä ja sallittava erilaisia tunteita. Olennaista tunnetaitojen tukemisessa on toimia mallina ja esimerkkinä lapsille. Se ei kuitenkaan tarkoita, että aikuisen tulisi aina tehdä oikeita ja hyviä valintoja, vaan lapsi oppii myös erehtyvyydestä ja ymmärtää, että välillä ihminen tekee väriä valintoja. Tärkeää on, että aikuinen mallintaa myös vastuunottamista omasta toiminnastaan ja virheen tehdessään palaa korjaamaan sen ja käy sitä rakentavasti läpi. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Lapset tarkkailevat ja prosessoivat toisten emotionaalista käytöstä jatkuvasti. He yhdistävät muiden tunnekäyttäytymisestä saatua tietoa omaan tunneilmaisuun. Aikuisen tehtävä on tarjota lapsille malli siitä, miten ja milloin sekä myönteisiä, että kielteisiä tunteita voi ilmaista. (Denham; Bassett; & Wyatt, 2015)

Tunnetaitojen tukemista varten on luotava turvallinen ilmapiiri. Tärkeää on opettaa lapsille, että tunteilla on tärkeä tehtävä, ne on tarkoitettu tunnettavaksi ja tunteita ei voi jaotella oikeisiin tai väriin. Lasten kanssa tunteet tunnistetaan ja nimetään, ja aikuinen sanoittaa myös omia tunteitaan. (Avola & Pentikäinen, 2020) Tunnetaitojen harjoittelua lähestytään lasten näkökulmasta, eikä tarkoituksena ole opettaa lapsille, miten aikuiset toivovat heidän käyttäytyvän ja käsittelevän tunteitaan. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017)

Koska tunnetaidot kehittyvät hierarkkisesti, harjoittelu aloitetaan tunteiden tunnistamisesta. Aikuisen tehtävänä on tavalla tai toisella ohjata lapsia pohtimaan, missä ja miltä tunne tuntuu kehossa. Seuraavaksi lähdetään harjoittelemaan tunteiden nimeämistä ja voimakkuuden arvioimista. Aikuinen sanallistaa lapselle tunteita ja esimerkiksi tunnemittarin (liite 1) avulla lapsi voi arvioida, kuinka voimakkaana meneillään oleva tunne ilmenee. Tunnesanaston kasvattaminen on olennaista ja tunnesanojen tulisikin olla jatkuvasti esillä esimerkiksi kuvien muodossa. Tunteiden nimeämisestä siirryttään tunteiden hyväksymiseen. Aikuisena tärkeintä on validoida lasten tunteet eli ottaa ne vakavasti ja hyväksyä ne. Sen kautta lapsi voi ymmärtää, että hänen tunteensa ovat sallittuja ja tärkeitä. Konkreettisesti aikuisen tulisi käyttää hyväksyvää puhetta lasten tunteista. Lapselle opetetaan, että tunteet hyväksytään, mutta niiden ilmaisutapaan täytyy kiinnittää huomiota. Tunteiden ilmaisuun on erilaisia keinoja ja aikuisen tulisikin tarjota lapsille erilaisia tapoja ilmaista tunteitaan. (Matilainen & Puustinen, 2021) Tunteiden ilmaisukeinona ensimmäiseksi nousee esille sanoittaminen ensin ajatuksen tasolla ja sitten ääneen, jotta voi tiedostaa tuntevansa tunnetta. Tunteita voi lisäksi ilmaista luovuuden esim. kirjoittamisen, musiikin tai taiteen kautta, kehollisuuden esim. itkun, ääntelyn, tömistelyn tai kosketuksen kautta sekä liikkeen esim. tanssin tai juoksemisen kautta. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Näiden tunnetaitojen harjoittelemisen myötä voidaan siirtyä tunteiden säätelyyn. Siihen tarvitaan erilaisia säätelykeinoja. Tunteiden säätely vaatii

säätelykeinojen oppimista, joita tulisi harjoitella ns. hyvän mielen hetkillä. Jokainen lapsi hyötyy erilaisista keinoista, joten aikuisen tulisi tarjota lapsille mahdollisimman kattava säätelykeinojen valikoima. Jotta lapsi voi soveltaa keinoja haastavissa tunnepitoisissa tilanteissa, on hänen harjoiteltava erilaisia keinoja useaan otteeseen. (Matilainen & Puustinen, 2021)

Jotta tunnetaitojen tukeminen olisi mahdollisimman tarkoituksenmukaista, opetustapojen tulisi mukaila lapsen kehityksen tasoa. Tunnetaito-opetuksen tulisi myös olla johdonmukaista (esim. samat termit samoille tunteille, helposta taidosta vaikeampaan) ja systemaattista (opetus tapahtuu päivän kaikkina hetkinä ja säännöllisesti). (Ulutaş;Engin;& Bozkurt Polat, 2021)

2.5 Tunnetaidot Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa

Tutkimuksia tunnetaitojen esiintyvyydestä varhaiskasvatus- tai opetussuunnitelmissa löytyi vain yksi kappale. Seuraavaksi esitellään tämä tutkimus eli Juuso Salon Pro gradu -tutkielma ” Tunnetaidot opetussuunnitelmassa: Tunneällyn kykymallin yhteys perusopetuksen laaja-alaisen ja oppiainekohtaisen osaamisen tavoitteisiin.”.

Salo (2022) on lähestynyt aihetta Mayerin ja Saloveyn (1997) kehittämän tunneälyä määrittelevän kykymallin kautta. Kykymallissa tunnetaidot on jaettu neljään osa-alueeseen (kts. 2.1 määritelmiä) Hän on pyrkinyt selvittämään ovatko Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 tavoitteet yhteneväisiä tämän kykymallin kanssa. (Salo, 2022)

Salo (2022) esittelee teoreettisessa viitekehyksessään, että opetussuunnitelman taustalla olevassa oppimiskäsityksessä siitä, että edistetään oppilaan kykyä reflektoida tunteitaan. Hän toteaa, että tunnetaidot ja niiden opettaminen ovat kasvatuksellisia ja koulutuksellisia päämääriä suomalaisessa peruskoulussa. Hän pyrkii analysoimaan, miten opetussuunnitelman tunnetaitotavoitteet peilaavat Mayerin ja Saloveyn (1997) kykymallia. (Salo, 2022)

Analyysissään kykymallin neljän osa-alueen lisäksi Salo (2022) jaottelee löydöksensä laaja-alaisen osaamisen ja oppiainekohtaisten tavoitteiden mukaisiin sekä epäsuorasti tunnetaitoihin viittaaviin mainintoihin. Tutkimusaineisto on eritelty eri vuosiluokkien (1–2, 3–6 & 7–9) laaja-alaisen tavoitteiden mukaan. Analyysin tuloksista selviää, että ensimmäisen osa-alueen (tunteiden havainnointi, tunnistaminen ja ilmaisu) ja neljännen osa-alueen (tunteiden säätely) mukaisia mainintoja löytyy kaikkien vuosiluokkien opetussuunnitelmista. Toiseen (tunteet ajattelun tukena) ja kolmanteen (tunteiden ymmärtäminen ja analysointi) osa-alueeseen liittyviä mainintoja löytyy vain 7–9 vuosiluokkien opetussuunnitelmista. Laaja-alaisesta osaamisesta löytyy mainintoja ensimmäisen osa-alueen osalta jokaiselta vuosiluokalta ja 7–9 vuosiluokilla kaikkien kykymallin osa-alueiden osalta. Suomi toisena kielenä, uskonto, elämäkatsomustieto ovat 1–2 vuosiluokkien oppiaineita, joiden kohdalla mainitaan kykymallin ensimmäinen osa-alue. Vuosiluokilla 3–6 kykymallin ensimmäinen osa-alue esiintyy ympäristöopin, uskonnon ja musiikin oppiainekohtaisissa tavoitteissa. Vuosiluokilla 7–9 osa-alueet 1–3 esiintyvät epäsuorasti terveystiedon oppiainekohtaisissa tavoitteissa ja ensimmäinen osa-alue löytyy epäsuorasti äidinkielen oppiainekohtaisista tavoitteista. Neljäs osa-alue löytyy kaikkien vuosiluokkien osalta liikunnan oppiainekohtaisista tavoitteista. Äidinkielen ja suomi toisena kielenä -oppiaineiden tavoitteista vuosiluokilla 1–2 sekä 3–6 löytyy epäsuoria mainintoja kykymallin ensimmäisestä osa-alueesta. (Salo, 2022)

Salo (2022) sai analyysissään selville, että Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 laaja-alaiset ja oppiainekohtaiset tavoitteet vastasivat Mayerin ja Saloveyn (1997) kykymallia jossain määrin. Peruskoulun luokkien 1–6 tavoitteissa ilmeni kuitenkin vain ensimmäisen (tunteiden havainnointi, tunnistaminen ja ilmaisu) ja neljännen (tunteiden säätely) tunnetaitojen osa-alueeseen viittaavia mainintoja. Salo (2022) pohtii, että ilmiö johtuisi siitä, että osa-alueista juuri ensimmäinen ja neljäs ulottuvuus esiintyvät yleisimmin tunnetaitojen määritelmässä. Salo (2022) myös toteaa, että Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 ei ole huomioitu tunnetaitojen kehittymisen hierarkkisuuutta, sillä alemmilta vuosiluokilta löytyy neljänteen osa-alueeseen liittyviä tavoitteita, mutta ei toiseen tai kolmanteen osa-alueeseen liittyviä, jotka Mayerin ja Saloveyn (1997) kykymallin mukaan edeltävät tunteiden säätelytaitojen oppimista. (Salo, 2022)

Salo (2022) toteaa tutkielmassaan, että hänen käyttämä Mayerin ja Saloveyn (1997) tunnetaitojen kykymalli on vain yksi tunnetaitoja määrittelevä malli, joten on epäselvää, mitä teoreettista viitekehystä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 on käytetty. Tutkimuksen perusteella voi kuitenkin päätellä, että opetussuunnitelmassa tunnetaitojen määritelmät ja pedagoginen lähestyminen ovat suppeita. (Salo, 2022)

3 Menetelmät

3.1 Aineisto

Analysoitavana aineistona tässä työssä toimii Opetushallituksen kirja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on asiakirja, joka ohjaa varhaiskasvatusta ja kunnallisia varhaiskasvatussuunnitelmia Suomessa. Se on laadittu varhaiskasvatustilain pohjalta ja se sisältää suuntaviivat varhaiskasvatuksen tavoitteille, periaatteille ja käytännöille. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet antavat suuntaviivat kasvattajille työssään, auttavat varmistamaan laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumisen ja tukevat lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Suunnitelmaa päivitetään säännöllisesti vastaamaan yhteiskunnan muutoksia ja uusia pedagogisia näkökulmia. (Opetushallitus, 2022)

3.2 Tutkimuskysymykset

Kuten kappaleessa 2.3 on todettu, tunnetaitojen hallitseminen tukee lapsen kehitystä monipuolisesti, etenkin sosiaalisten taitojen ja itsesäätelyn osalta. Aikuisen tuki näiden taitojen harjoittelussa on olennaista. (esim. Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Tässä työssä pyritään selvittämään, miten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 on huomioitu tunnetaitojen harjoittelu. Tutkimuskysymyksiksi nousevat: Onko Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa huomioitu tunnetaitojen harjoittelu? Jos on, niin vastaavatko tunnetaitoihin liittyvät toteamukset tutkimuksissa esitettyjä hyötyjä ja aikuisen roolia tunnetaitojen harjoittelussa?

3.3 Metodit

Analyysiä lähestytään seuraavien apukysymysten kautta: Kuinka usein tunnetaitoihin ja niiden osa-alueisiin liittyvät termit esiintyvät aineistossa? Missä yhteyksissä tunnetaidot ja niiden osa-alueet (tunnistaminen, nimeäminen, ilmaiseminen, säätely) mainitaan? Mitä aineistossa sanotaan tunteista? Missä määrin tunnetaitoihin viitataan suoraan?

Metodiksi valikoitui laadullinen tutkimus, jota lähestytään luokittelun ja teoriaohjaavan aineiston analyysin avulla. Aineistoa analysoidaan osittain myös määrällisesti määriteltäessä tunnetaitotermistön yleisyyttä aineistossa, sillä yleisyys antaa tietoa siitä, miten suuri painoarvo tunnetaidoille annetaan aineistossa. Teoriaohjaava sisällönanalyysi on laadullinen tutkimusanalyysimetodi, jossa tutkija yhdistelee ja erottelee aineistoa ja teoriaa. Teoriaohjaavassa tutkimusanalyysissä tutkittavasta aineistosta poimitaan soveltuvia analyysiyksiköitä ja taustalla niiden analysointia ohjaa teoreettinen viitekehys, joka ei kuitenkaan määritä analyysia

kokonaisuudessaan. Aineisto analysoidaan luokittelemalla, eli järjestämällä aineiston sisältöä sisällön teemojen mukaisesti. Luokittelun jälkeen aineistoa on kvantifioitu, eli aineistosta on laskettu, kuinka monta kertaa eri asiat toistuvat aineistossa. (Tuomi & Sarajärvi, 2013)

Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteista (2022) etsitään seuraavia tunnetaitoihin liittyviä käsitteitä:

- Tunne ja sen johdokset (tun)
- Emootio ja sen johdokset (emo)
- Tunnetaidot ja taivutusmuodot (tunnetai)
- Tunnistaa, nimetä, hyväksyä, ilmaista ja säädellä yhteydessä tunteisiin itseensä tai ominaisuuksiinsa (tunnist; nime; hyväksy; ilmais; sää)
- Käsitellä tunnetiloihin liittyvästi (käsit)
- Tunnesanat (ilo, suru, viha, petty, pel, mielihyvä, mielipaha)

Käsitteet on valikoitu tunnetaitoihin liittyvän teoreettisessa viitekehysessä esiintyvien käsitteiden pohjalta. Suluissa näkyy haussa käytetty kirjainyhdistelmä. Haku suoritetaan näppäinyhdistelmällä Ctrl + F Varhaiskasvatuksen perusteiden 2022 (2022) asiakirjassa. Hakusanat valikoituvat niin, että käsitteestä löytyisi mahdollisimman moni eri taivutusmuoto ja johdos. Monen hakusanan yhteydessä löytyy haetun käsitteen lisäksi aiheeseen kuulumattomia käsitteitä, jotka karsitaan pois analyysistä. Analyysistä karsiutuvat pois myös käsitteet, jotka eivät asiayhteydessään liity tunnetaitoihin.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista löytyneet käsitteet luokitellaan määrällisesti ja laadullisesti sen mukaan, miten vahvasti esitetty asia liittyy tunnetaitoihin. Tutkimukseen on kehitetty kolmiasteinen käsitteiden ja niiden asiayhteyksien luokittelu: 1. Suoraan tunnetaitoihin ja niiden osa-alueisiin viittaava 2. Osittain tunnetaitoihin ja niiden osa-alueisiin liittyvä 3. Välillisesti tunnetaitoihin ja niiden osa-alueisiin liittyvä. Ensimmäisessä luokassa käsitteet esiintyvät virkkeissä tai osioissa, joissa viitataan suoraan tunteiden kanssa työskentelyyn. Tunteiden kanssa työskentely määrittyy kappaleen 2 teoriapohjan toteamuksien perusteella, esim. ”Tunnetaidot vahvistuvat... (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 2022)”. Toisen luokan käsitteet löytyvät aineistosta kohdista, joissa ei suoraan viitata tunnetaitoihin, mutta tunnetaitojen harjoittelu on osa virkettä tai osiota. Poiminnassa esiintyy teoriaan pohjautuvaa käsitteistöä ja toimintaa, jotka liittyvät tunnetaitoja laajempaan ilmiöön tai edistävät tunnetaitoja, esim. ”Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 2022).” Kolmannessa luokassa käsitteet ja asiayhteydet ovat liitettävissä tunnetaitoihin välillisesti. Tämä

tarkoittaa sitä, että virkkeessä tai osiossa esiintyy tunnetaitoihin liittyviä käsitteitä, jotka yhdistetään muuhun kuin tunnetaitoihin, mutta ne pohjustavat tunnetaitoja tai liittyvät niihin etäisesti, esim. ”Lapsilla on oikeus ilmaista itseään...” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 2022). Tekstikatkelmat, joissa tunnetaitoihin liittyviä termejä esiintyy, kerätään Nvivo-ohjelmistossa luokittelun sekä hakutermin mukaisten koodien alle.

Aineistossa esiintyvien termien määrät eri luokissa kerätään taulukkoon (taulukko 1). Niiden yleisyyttä aineistossa avataan taulukon alla. Seuraavaksi eritellään otsikot ja alaotsikot, joiden alla tunnetaitoihin liittyviä termejä esiintyy aineistossa. Niiden pohjalta on määritelty, minkä asioiden yhteydessä tunnetaidoista puhutaan ja mihin luokkiin termit sijoittuvat minkäkin otsikon alla. Tästäkin luodaan taulukko (taulukko 2), jotta nähdään, minkä luokan alle sijoittuvat termit esiintyvät minkäkin otsikon tai alaotsikon alla.

Myöhemmin joitakin kohtia, joissa tunnetaitoihin liittyviä termejä esiintyy, on avattu ja pohdittu, millä tavoin niissä viitataan tunnetaitojen tukemiseen ja miten poiminnat ovat yhdistettävissä teoreettiseen viitekehykseen. Termien asiayhteyksiin on perehdytty jokaisen luokan sisällä.

4 Tulokset

4.1 Tunnetaitoihin liittyvien termien yleisyys ja luokittelu

Aineistosta löytyi kaiken kaikkiaan 87 tunnetaitoihin liittyvää termiä. Termit viittasivat suoraan tunnetaitoihin tai niiden osa-alueisiin 14 kertaa, osittain 22 kertaa ja välillisesti 49 kertaa. (Taulukko 1) Osa termeistä esiintyi toisen tai useamman termin kanssa samassa kohdassa. Jokainen termi on kuitenkin laskettu erikseen, vaikka olisivatkin samassa virkkeessä.

	Suoraan	Osittain	Välillisesti	Yhteensä
Tunteet, tuntea ja tunnetaidot	7	6	10	23
Emootio ja tunnesanat	1	3	4	8
Tunnistaa	-	1	3	4
Nimetä	1	1	3	5
Säädellä	3	1	-	4
Ilmaista	2	6	25	33
Käsitellä	-	4	1	5
Hyväksyä	-	-	3	3
Yhteensä	14	22	49	85

TAULUKKO 1: Tunnetaito termien yleisyys Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 luokittain

Ilmaisu ja sen johdokset esiintyvät aineistossa yleisimmin ja toiseksi yleisimmin aineistosta löytyy termi *tunne* ja sen johdokset. Termeistä *ilmaisu* esiintyy huomattavasti useimmin tunnetaitoihin

välillisesti liittyvänä (25/34). *Tunne* termikin löytyy aineistosta useimmin välillisesti liittyvänä, mutta se jakautuu tasaisemmin kaikkiin luokkiin ja sitä esiintyy eniten määrällisesti suoraan tunnetaitoihin liittyvänä muihin termeihin verrattuna. Harvimmoin aineistossa esiintyvät termit *hyväksyä, käsitellä, tunnistaa, säädellä* ja *nimetä*. On kuitenkin huomioitava, että näistä termeistä *säädellä* esiintyy yleisimmin suoraan tunnetaitoihin liittyvänä sekä muihin termeihin verrattuna suhteessa kokonaismäärään. Lisäksi kolme näistä termeistä (*hyväksyä, käsitellä, tunnistaa*) ei voida yhdistää suoraan tunnetaitoihin, joista *hyväksyä* voidaan yhdistää vain välillisesti. Termi *emootio* ja sen johdokset, sekä erilaiset tunnesanat tulevat aineistossa vastaan 9 kertaa. Ne jakautuvat suhteellisen tasaisesti eri luokkiin, mutta on huomioitavaa, että termi *emootio* esiintyy aineistossa kerran ja sijoittuu luokkaan ”suoraan tunnetaitoihin liittyvä”. Loput kategorian sanat ovat tunnesanoja ja ne liittyvät aineistossa tasaisesti sekä osittain että välillisesti tunnetaitoihin.

4.2 Otsikot ja alaotsikot, joiden alla tunnetaitoihin viitataan

Tunnetaitoihin liittyviä termejä esiintyy yhteensä neljän yläotsikon (2.–5.) ja kymmenen alaotsikon alla. Tunnetaitoihin liittyvät termit tulevat vastaan monipuolisesti pitkin aineistoa niiltä osin, jotka käsittelevät lasten kanssa toimimista ohjaavia perusteita sekä lasten kehittymistä ja opettamista koskevia osia. Taulukkoon on kerätty eri otsikoiden alla esiintyvien termien lukumäärät eri luokissa (taulukko 2).

	Suoraan liittyvä	Osittain liittyvä	Välillisesti liittyvä	Yht.
2.4 Arvoperusta	1	2	3	6
2.5 Oppimiskäsitys	-	-	4	4
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	-	-	2	2
2.7 Laaja-alainen osaaminen	6	6	2	14
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	1	1	2	4
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	4	-	-	4
4.3 Monipuoliset työtavat	-	-	2	2
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä	2	1	5	8
4.5 Oppimisen alueet	-	10	27	37

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia	-	2	1	3
5. Lapsen tuki	-	-	1	1

TAULUKKO 2 Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa eri otsikoiden alla esiintyvät tunnetaitoihin liittyvät termit luokittain

Taulukosta voi huomata, että eniten (37/87) tunnetaitoihin liittyviä termejä esiintyy oppimisen alueiden yhteydessä. Oppimisen alueet kuvaavat aineistossa varhaiskasvatuksessa tapahtuvan pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä ja ne jaetaan viiteen osaan: ”Kielten rikas maailma”, ”Ilmaisun monet muodot”, ”Minä ja meidän yhteisömme”, ”Tutkin ja toimin ympäristössäni” ja ”Kasvan, liikun ja kehityn” (Opetushallitus, 2022). Analyysissä on selvinnyt, että tunnetaitoihin liittyviä termejä esiintyy jokaisella oppimisen alueella, mutta yhtäkään löytynyttä termiä ei voida liittää tunnetaitoihin suoraan. Lisäksi vain n. neljäsosan ”Oppimisen alueet” otsikon alta löytyneistä termeistä voi liittää tunnetaitoihin osittain ja loput välillisesti. Sen sijaan otsikon ”Laaja-alainen osaaminen” alta löytyneistä tunnetaitoihin liittyvistä termeistä lähes puolet (6/14) liittyy tunnetaitoihin suoraan ja saman verran termejä liittyy tunnetaitoihin osittain. Otsikon alla esiintyvistä termeistä vain kaksi liittyy tunnetaitoihin välillisesti.

Seuraavaksi nostetaan esille otsikot, joiden alla tunnetaitoihin liittyvät termit esiintyvät ainoastaan välillisesti. Näitä ovat ”Oppimiskäsitys”, ”Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus”, ”Monipuoliset työtavat” ja ”Lapsen tuki”. Jos tarkastelee otsikoita, voi huomata, että mikään niistä ei oikeastaan viittaa lasten kehitykseen tai pedagogisiin sisältöihin lukuun ottamatta lapsen tukea. Tunnetaidot kuitenkin määritellään taidoiksi, jotka kehittyvät ja joita voidaan opettaa (kappale 2.1).

Taulukossa esiintyy yksi otsikko (”Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt”), jonka alta löytyneet tunnetaitoihin liittyvät termit (4kpl) liittyvät vain suoraan tunnetaitoihin. Kyseisen otsikon alla esiintyy yksi virke, jossa viitataan suoraan tunnetaitojen tukemiseen ja tästä virkkeestä löytyvät edellä mainitut 4 tunnetaitoihin liittyvät termit.

Arvoperustaan, toimintakulttuuriin ja leikkiin liittyvät otsikot pitävät sisällään tunnetaitoihin liittyviä termejä, joita esiintyy kaikissa luokissa. Kaikkien kolmen otsikkojen sisällöissä on n. puolet välillisesti tunnetaitoihin liittyviä termejä. ”Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä” -otsikon alla on enemmän suoraan kuin osittain tunnetaitoihin liittyviä termejä, ”Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet” -otsikon alla niitä on saman verran ja

”Arvoperusta” -otsikon alla osittain liittyviä termejä on enemmän kuin suoraan. Termien lukumäärät eri luokissa ovat suhteellisen pieniä (1–5), joten erot ovat minimaalisia.

Viimeisenä käsitellään vielä ”Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia” -otsikkoa. Sen alta ei löydy suoraan tunnetaitoihin liittyviä termejä. Termejä on yhteensä kolme, joista kaksi liittyy osittain ja yksi välillisesti tunnetaitoihin. Kielelliset taidot vaikuttavat tunnekehitykseen (Kuikka; Välimäki; & Parviainen, 2017), joten on ymmärrettävää, että tämän otsikon alta löytyy muutama osittain ja välillisesti tunnetaitoihin liittyvä termi.

4.3 Poimintojen sisältöanalyysi luokittain

4.3.1 Suoraan tunnetaitoihin liittyvät

Huolimatta siitä, että suoraan tunnetaitoihin liittyviä termejä löytyi aineistosta 14 kappaletta, aineistosta löytyy vain viisi kohtaa, joissa näitä termejä on käytetty. Seuraavaksi esitellään kaikki kohdat ja pohditaan millä tavoin tunnetaidoista puhutaan teoreettista viitekehystä apuna käyttäen.

”Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan.”
(Opetushallitus, *2.4 Arvoperusta*, 2022)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 (2022) tiedostetaan selvästi, että tunnetaitojen kehittäminen on tärkeä tehtävä varhaiskasvatuksessa. Kyseinen poiminta löytyy aineistosta terveelliseen ja kestäväan elämäntapaan liittyvästä kohdasta.

”Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita.”
(Opetushallitus, *2.7 Laaja-alainen osaaminen*, 2022)

Tässä poiminnassa pyritään määrittelemään, miten tunnetaitoja voidaan vahvistaa. Poiminnassa korostuu, että aikuinen on lapsen tukena, hänen harjoitellessa tunnetaitoihin liittyviä osa-taitoja. Poiminnassa mainitaan Mayerin ja Saloveyn (1997) mallissa esiintyvät tunteiden havaitseminen ja ilmaisu. Myös Golemanin (1995) mallin osataito itsesäätely mainitaan. Lisäksi Saarnin (1999) emotionaalisen kompetenssin määritelmässä esiintyvät tunteiden tiedostaminen, havaitseminen, nimeäminen ja ilmaisu on mainittu kyseisessä poiminnassa. Denhamin (1998) määritelmään voidaan yhdistää suoraan poiminnassa mainittu tunteiden ilmaisu. Tunteiden nimeäminen voidaan löytää suomalaisessa kirjallisuudesta löytyvistä määritelmistä. Tunteiden opettamisen yhteydessä löydetyistä kirjallisuudesta (Avola & Pentikäinen, 2020; Jääskinen & Pelliccioni, 2018; Matilainen & Puustinen, 2021) löytyy useaan otteeseen katkelmassa esiintyvä tunteiden nimeäminen. Poiminnasta löytyy siis monta elementtiä tunnetaitojen eri määritelmistä sekä tunnetaitojen opettamisen keskeinen periaate, eli aikuisen mukanaolo tunnetaitojen harjoittelussa.

”Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa.” (Opetushallitus, *3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet*, 2022)

Kyseisessä katkelmassa mainitaan suoraan emotionaaliset taidot. Poiminnassa tiedostetaan aikuisen keskeinen rooli tunnetaitojen tukemisessa (Jääskinen & Pelliccioni, 2017).

” Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä.” (Opetushallitus, *3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt*, 2022)

Turvallinen ilmapiiri tunnetaitojen harjoittelussa tulee esille kyseisessä katkelmassa. Tunnetaitojen opettamisessa turvallinen ilmapiiri on keskeinen (Avola & Pentikäinen, 2020; Jääskinen & Pelliccioni, 2018). Lisäksi tunteiden hyväksyminen, joka mainitaan poiminnassa, toimii pohjana tunnetaitojen harjoittelussa, koska silloin lapsi kokee itsensäkin hyväksytyksi (Jääskinen & Pelliccioni, 2018; Matilainen & Puustinen, 2021). Tunteiden ilmaisu mainitaan teoreettisessa viitepohjassa useaan otteeseen (esim. Goleman, 1995 tai Matilainen & Puustinen, 2021). Goleman (1995) mainitsee myös tästäkin katkelmasta löytyvän itsesäätelyn tunnetaitojen määritelmässään. Lopuksi aikuisen rooli tunnetaitojen tukemisessa esiintyy myös tässä katkelmassa.

” Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia.” (Opetushallitus, *4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä*, 2022)

Poiminnassa esitetään leikki yhtenä keinona tunteiden säätelyn ja empatian harjoittelukeinona, mitä ei ole mainittu tutkielman teoreettisessa viitekehityksessä. Katkelmassa tiedostetaan myös sosiaalisten taitojen harjoittelu tunteiden säätelyn yhteydessä. Lainaus ”ryhmässä leikkiessään” myös viittaa siihen, että tunnetaitoja harjoitellaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (esim. Aro & Laakso, 2011).

4.3.2 Osittain tunnetaitoihin liittyvät

Tekstin kohtia, jotka liittyvät osittain tunnetaitoihin löytyi kaiken kaikkiaan 16 kappaletta. Alle on poimittu 8 katkelmaa aineistosta havainnollistamaan, minkä tyyppisistä asioista Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 sanotaan liittyen tunnetaitoihin.

” Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvyille ja hyvinvoinnille.” (Opetushallitus, *2.7 Laaja-alainen osaaminen: Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu*, 2022)

Tässä katkelmassa tunnetaitoihin voidaan yhdistää erityisesti kohta ”kyvyllä ilmaista itseään”, koska tunteiden ilmaisu liittyy itsensä ilmaisuun tässä kontekstissa. Katkelmassa puhutaan vuorovaikutustaidoista, jotka liittyvät vahvasti tunnetaitoihin eli tunnetaitoja harjoitellaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa (esim. Jalovaara, 2006; Sokka, 2023). Poiminnassa mainitaan

myös hyvinvointi, joka on kirjallisuudessa (esim. Jääskinen & Pelliccioni, 2017) liitetty tunnetaitoihin.

”Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä.”

(Opetushallitus, 2.7 *Laaja-alainen osaaminen: Monilukutaito*, 2022)

Tunteiden nimeäminen on osa tunnetaitoja (Avola & Pentikäinen, 2020; Jääskinen & Pelliccioni, 2017; Matilainen & Puustinen, 2021). Katkelmassa ei suoraan viitata nimenomaan tunteisiin, vaan nimeämisestä puhutaan laajemmassa kontekstissa. Käsitteiden opettelu ja asioiden nimeäminen kuitenkin sisältävät itsessään myös tunnesanaston ja tunteiden nimeämisen.

”Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille.” (Opetushallitus, 3.1

Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet: Oppiva yhteisö

toimintakulttuurin ytimenä, 2022)

Tässä poiminnassa tunteet mainitaan suoraan, mutta kokonaisuudessaan virke ei suoraan viittaa tunnetaitoihin. Se, että tunteille on tilaa, viittaa kuitenkin siihen, että erilaiset tunteet tulee sallia varhaiskasvatuksessa, mikä toistuu useasti teoreettisessa viitekehyksessä (esim. Jääskinen & Pelliccioni, 2017). Tunteiden salliminen luo pohjan tunnetaitojen harjoittelulle (esim. Avola & Pentikäinen, 2020).

”Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia.” (Opetushallitus, 4.4

Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä, 2022)

Aikaisemmasta kappaleesta löytyy viittaus, jossa sanotaan, että lapset oppivat säätelemään tunteitaan leikkiessään (Opetushallitus, 4.4 *Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä*, 2022). Yllä olevassa katkelmassa esitetään, että leikin avulla lapsi kykenee käsittelemään ”vaikeita kokemuksia”, joita läpikäydessään ihminen tuntee myös erilaisia tunteita. Kokea-verbi tarkoittaa, että joutuu tuntemaan, kestäämään, saa osakseen, kohtaa, kärsii, näkee, elää tai tuntee elämyksellisesti (Kielitoimiston sanakirja, 2022). Kokemusten käsittely voi siis tarkoittaa myös tunteiden käsittelyä.

”Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen.” (Opetushallitus, 4.5 *Oppimisen alueet: Ilmaisun monet muodot*, 2022)

Tässä katkelmassa annetaan taiteellinen ilmaisu keinoksi tunteiden ilmaisulle. Myös Jääskinen & Pelliccioni (2017) mainitsevat kirjassaan taiteellisen ilmaisun yhtenä keinona ilmaista tunteita.

Kyseisessä poiminnassa pääaiheena on taiteellinen ilmaisu, joten tästä syystä katkelma liittyy tunnetaitoihin vain osittain.

”Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin.” (Opetushallitus, *4.5 Oppimisen alueet: Minä ja meidän yhteisömme*, 2022)

Pelko, suru ja ilo esitellään katkelmassa esimerkkinä lasten kanssa käsiteltävistä aiheista. Teoreettisessa viitekehyksessä ei suoraan mainita lasten kanssa pohtimista tunnetaitokasvatuksen menetelmänä, mutta tunteiden käsittely sisältää yhteisen keskustelun yhtenä osatoimintana. Tunnetaitokasvatuksessa aikuinen sanoittaa lapsille tunteita ja lapset pääsevät siinä tilanteessa pohtimaan omia ja muiden tunteita. Tunnetaitojen tukemisessa on oleellista käsitellä tunteita ns. hyvän mielen hetkinä (Matilainen & Puustinen, 2021), eli tunteista keskustellaan ja niitä pohditaan, kun lasten tunteet eivät ”kuohua”. Avola ja Pentikäinen (2020) mainitsevat teoksessaan ”Kukoistava kasvatust”, että ikäviä tunteita tulisi tarkastella ja pohtia jälkikäteen. Lasten kanssa tulisi siis pohtia tunteita ja niiden syitä sekä etukäteen että ”tunnekuohujen” jälkeenkin.

”Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja.” (Opetushallitus, *4.5 Oppimisen alueet: Kasvan, liikun ja kehityn*, 2022)

Golemanin (1995) tunneälyn määritelmässä nousee yhtenä osa-alueena itsesäätely, joka mainitaan tässä katkelmassa. Poiminnassa kerrotaan yhdessä liikkumisen kehittävän muun muassa itsesäätelyä. Poiminnassa pääpaino on liikunnassa, joka toimii itsesäätelyn ja vuorovaikutustaitojen edistäjänä. Katkelmassa itsesäätely liitetään osaksi sosiaalisia taitoja. Golemanin (1995) tunneälymallissa ja Saarnin (1999) tunnetaitojen määritelmässä nousevat esiin sekä itsesäätely että sosiaaliset taidot, ja tunnetaitojen harjoittelu edistää sosiaalisia taitoja (esim. Aro & Laakso, 2011; Denham et al., 2003).

” Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla.” (Opetushallitus, *4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia*, 2022)

Kyseisessä katkelmassa todetaan kielellisten taitojen olevan edellytys mm. tunteiden ilmaisemiseen. Tunteiden ilmaisemisen yhteydessä mainitaan myös tilanne- ja omakohtaisuus. Tunnetaitoja harjoitellessa aikuisen on annettava lapselle mahdollisuus löytää itselleen sopiva tunteiden

ilmaiskeino (Jääskinen & Pelliccioni, 2017), ja aikuinen ohjaa lapsia löytämään eri tilanteisiin sopivia tapoja ilmaista tunteita (Matilainen & Puustinen, 2021).

4.3.3 Välillisesti tunnetaitoihin liittyvät

”Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on.” (Opetushallitus, *2.4 Arvoperusta: Lapsen oikeudet*, 2022)

Katkelma on poimittu arvoperustan alta. Lapsen oikeudet velvoittavat valtiota, joka taas säättää lapsia koskevat lait, joita noudatetaan sitten mm. varhaiskasvatuksessa (Lastensuojelun keskusliitto (lskl.fi), 2020). Välillisuus tunnetaitoihin johtuukin siitä, että poiminnassa on kyse laajasta asiasta, joka koskettaa kaikkia lasten kanssa toimivia mukaan lukien varhaiskasvatushenkilöstöä. Lisäksi poiminnassa puhutaan itsensä, mielipiteidensä ja ajatuksiensa ilmaisusta, mihin tunteiden ilmaisu liittyy osittain.

”Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.” (Opetushallitus, *2.5 Oppimiskäsitys*, 2022)

Katkelman mukaan tunteet ovat yksi osa oppimista. Poiminnassa sanotaan, että oppiminen tapahtuu havainnoimalla ja jäljittelemällä. Tunnetaitojenkin harjoittelussa korostetaan, että lapsi havainnoi ja mallintaa muiden emotionaalista käyttäytymistä (Denham; Bassett; & Wyatt, 2015) Leikki, liikkuminen ja taiteellinen toiminta on mainittu aikaisemmissa kappaleissa tapoina oppia tunnetaitoja. Poiminnassa mainittu itsensä ilmaisu sisältää myös omien tunteiden ilmaisun. Tässä katkelmassa puhutaan oppimisesta yleisesti, joten tässä ei viitata tunnetaitoihin, mutta oppimisen ymmärtäminen auttaa myös tunnetaitojen tukemisessa.

”Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin” (Opetushallitus, *2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus*, 2022)

Tunnepohjainen välittäminen mallintaa lapsille positiivista tunteiden ilmaisua. Mallintaminen on mainittu teoreettisessa viitekehyksessä useaan otteeseen (esim. Jääskinen & Pelliccioni, 2017;

Denham, Bassett & Wyatt, 2015) Katkelmassa esitellään tavoitteeksi, että lasta arvostetaan ja ymmärretään, mikä on tärkeää myös tunnetaitojen tukemisessa (esim. Jääskinen ja Pelliccioni, 2017). Katkelmassa tavoiteltu yhteys toisiin ihmisiin tukee myös tunnetaitoja. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että tunnetaitoja opitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa (esim. Jalovaara, 2006)

” Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti.” (Opetushallitus, *2.7 Laaja-alainen osaaminen: Ajattelu ja oppiminen*, 2022)

Kehityksen mukaisuus on olennaista tunnetaitojenkin tukemisessa (esim. Ulutaş;Engin;& Bozkurt Polat, 2021). Poiminnassa puhutaan laajasti ympäristöstä ja sen ilmiöistä, jotka voivat sisältää esimerkiksi muiden tunteita. Tällöin aikuiset tukevat lasten taitoa nimetä tunteita, mikä on yksi tunnetaitojen osa-alue (esim. Saarni, 1999 tai Matilainen & Puustinen, 2021).

” Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti.” (Opetushallitus, *4.3 Monipuoliset työtavat*, 2022)

Kun aikuinen havaitsee lasten tunnetiloja, kuten katkelmassa mainitaan, luo se pohjaa tunnetaitojen tukemiselle. Aikuinen tarvitsee tietoa lasten tunteista ohjatakseen heitä tunnistamaan, nimeämään, hyväksymään, ilmaisemaan ja säätelemään niitä. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017) Tunnetaitoja tulisi tukea kaikissa päivän tilanteissa (Ulutaş;Engin;& Bozkurt Polat, 2021). Katkelmassa viitataan välillisesti siihen, että lasten tunnetilat ja aloitteet huomioidaan päivän kaikissa tilanteissa, jolloin tunnetaitojakin voidaan tukea milloin vain.

”Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.” (Opetushallitus, *4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä*, 2022)

Myönteinen tunneilmasto toimii pohjana toimivalle tunnekasvatukselle (Avola & Pentikäinen, 2020). Katkelmassa mainittu yhteisöllisyys viittaa sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden kanssa ja kuten todettu aikaisemmin useampaan kertaan, sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus ovat vahvasti yhteydessä tunnetaitoihin (esim. Koivula;Siippainen;& Eerola-Pennanen, 2022).

” Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa.” (Opetushallitus, *4.5 Oppimisen alueet: Kielten rikas maailma*, 2022)

Kielelliset taidot ovat edellytys muun muassa tunteiden nimeämiselle (esim. Saarni, 2000).

Katkelmassa mainittu vuorovaikutus muiden kanssa liittyy tunnetaitoihin (esim. Sokka, 2023) ja itsensä ilmaisu sisältää myös tunteiden ilmaisun, joka on tunnetaitojen osa-alue (esim. Piipari, 2023).

”Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuva ja valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa.” (Opetushallitus, *4.5 Oppimisen alueet: Ilmaisun monet muodot*, 2022)

Taiteellinen toiminta on aikaisemmin todettu yhdeksi keinoksi ilmaista tunteitaan (esim. Jääskinen & Pelliccioni, 2017). Tässä katkelmassa taiteellisen toiminnan sanotaan edistävän myös sosiaalisia taitoja, jotka liitetään usein yhteen tunnetaitoihin (esim. Denham, 1998). Ympäröivän maailman jäsentäminen ja ymmärtäminen voi sisältää myös tunnetilat muissa ihmisissä, jolloin lapsi havainnoi muiden tunnetiloja ja saa tietoa tunteista. Lisäksi tunnetaitoja harjoittelemalla lapsi oppii ymmärtämään muiden tunteita. Katkelmassa mainittu myönteinen minäkuva on yksi tunnetaitojenkin hyöty. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017)

”Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi.” (Opetushallitus, *4.5 Oppimisen alueet: Minä ja meidän yhteisömme*, 2022)

Poiminnassa mainittu turvallinen ja hyväksyty olo takaa myös tunnetaitojen toimivan harjoittelun, kun ilmapiiri on turvallinen (Avola & Pentikäinen, 2020). Katkelmassa esiintyvät eettiset kysymykset sisältävät myös erilaisten tunteiden käsittelyä, joka kuuluu osaksi tunnetaitoja (esim. Koivula et al., 2022)

”Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.” (Opetushallitus, *4.5 Oppimisen alueet: Tutkin ja toimin ympäristössäni*, 2022)

Tunnetaitoihin kuuluu taito nimetä tunteita (esim. Matilainen & Puustinen, 2021), mikä kuuluu poiminnassa mainittuun taitoon nimetä asioita. Voidaan ajatella, että tunteiden lukeminen kuuluu monilukutaitoon. Roth et al. (2023) onkin antanut tunteiden havainnoimis- ja tulkitsemistaidoille nimityksen tunnelukutaito. Pääasiassa katkelma liittyy tunnetaitoihin kuitenkin sitä kautta, että tunteiden nimeäminen ja tunnesanaston käyttö ovat yksi tapa edistää monilukutaitoa, joka tässä poiminnassa on pääaiheena.

” Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline.” (Opetushallitus, *4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia*, 2022)

Kieli tarjoaa välineen mm. tunteiden ilmaisulle. Poiminnassa mainitaan ilmaisuväline, johon kuuluu tunnesanasto ja tunteiden kielellinen ilmaisu.

”Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä.” (Opetushallitus, *5 Lapsen tuki*, 2022)

Tunnetaitojen harjoittelussakin on olennaista, että lapset kokevat hyväksyntää. Kun kaikki tuntevat olonsa hyväksytyksi, on heidän turvallista näyttää omia tunteitaan ja tämä edistää tunnetaitojen omaksumista. Aikuisten tehtävä on luoda ryhmään ilmapiiri, jossa tunteet ovat sallittuja ja ketään ei tuomita. (esim. Matilainen & Puustinen, 2021).

5. Pohdinta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 (2022) -asiakirjasta löytyi yhteensä 51 katkelmaa, joissa esiintyy tunnetaitoihin liittyvää sanastoa. Suoraan tunnetaitoihin on viitattu viidessä poiminnassa. Kyseisissä katkelmissa puhutaan tunteiden ilmaisusta, havaitsemisesta, tiedostamisesta ja nimeämisestä sekä itsesäätelystä. Tunteiden tunnistamista ei mainita suoraan, mutta havaitseminen löytyy yhtenä tunnistamisen synonyyminä (Kielitoimiston sanakirja, 2022). Katkelmista puuttuu maininta tunteiden hyväksyminen, mutta toisaalta eräässä katkelmassa puhutaan tunteiden sallimisesta, joka on osa tunteiden hyväksymistä. Poiminnoissa, joissa viitataan suoraan tunnetaitoihin, on tiedostettu myös aikuisen tärkeä rooli tunnetaitojen tukemisessa sekä tunnetaitojen harjoittelussa olennainen turvallinen ilmapiiri. Voidaan siis päätellä, että Vasussa (2022) annetaan merkitys tunnetaitojen harjoittelulle ja tukemiselle varhaiskasvatuksessa.

Tunnetaitoihin viitataan suoraan arvoperustan, laaja-alaisen osaamisen, toimintakulttuurin, oppimisympäristöjen sekä leikin yhteydessä. Tunnetaitoja pidetään Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2022 (2022) tärkeänä taitona tukea varhaiskasvatuksessa ja oppimisympäristöjen sekä toimintakulttuurin merkitys tunnetaitojen tukemisessa on huomioitu. Vasu (2022) tarjoaa myös teoreettisesta viitekehiksestä puuttuvan leikin yhtenä väylänä tunnetaitojen harjoitteluun.

Merkittävää on huomata, ettei tunnetaitoihin viitata suoraan eikä edes osittain oppimisen alueiden alla. Vaikka Köngäs (2019) ja Brasseur et al. (2013) väittävätkin, ettei tunneälyä voi opettaa, Jalovaara (2006), Koivula et al. (2022), Matilainen & Puustinen (2021) sekä Sokka (2023) puhuvat siitä, että tunnetaitoja opitaan. Tämä vie siihen johtopäätökseen, ettei Vasussa (2022) pidetä tunnetaitoja yhtenä varhaiskasvatuksessa opittavista alueista. Asiakirjassa mainitaan kuitenkin aikuisen tehtävästä tukea ja ohjata lapsia tunnetaitojen parissa ja tunnetaidot esitetäänkin nimensä mukaisesti taitona, jota lapsi harjoittelee.

Tunnetaitojen hyötyjä ei erikseen eritellä Varhaiskasvatuksen suunnitelmassa 2022 (2022).

Tunnetaitojen tukeminen ja ohjaaminen on mainittu asiakirjassa, koska ne kuuluvat varhaiskasvatukseen ja ovat näin ollen tärkeä osa lasten kasvua ja kehitystä, kuten kaikki Vasussa (2022) eriteltyt asiat. Syitä sille, miksi tunnetaitojen tukeminen ja ohjaaminen ovat tärkeitä, ei kuitenkaan mainita.

Tunnetaitoihin viitataan Vasussa (2022) useassa kohdassa. Tunnetaitojen harjoittelu on siis tiedostettu tässä ohjaavassa asiakirjassa. Aikuisen rooli tunnetaitoja harjoitellessa tiedostetaan myös, ja se, että tunnetaidot on mainittu asiakirjassa, antaa ymmärtää, että ne ovat tärkeä osa lasten

kasvua ja kehitystä. Millä tavoin tunnetaidot edistävät lasten kehitystä ja kasvua ei kuitenkaan suoraan eritellä. Tunnetaitojen osaitaitoja ja harjoittelu- sekä tukemiskeinoja esitellään asiakirjassa erinäisten otsikoiden alla. Tunnetaidoille voisi antaa enemmän painotusta kokoamalla tunnetaitoihin liittyvät maininnat yhteisen otsikon alle esimerkiksi yhdeksi laaja-alaisen osaamisen alaotsikoksi.

Tutkimusta voisi jatkaa selvittämällä, miten varhaiskasvattajat tulkitsevat Vasussa (2022) mainittuja kohtia liittyen tunnetaitoihin ja miten he toteuttavat tunnekasvatusta käytännössä tämän pohjalta. Edellä mainittu tutkimus voisi antaa tietoa siitä, onko Vasussa (2022) esiintyvät osiot tunnetaidoista riittävät, vai olisiko ehdotukselle, laittaa tunnetaidot omaksi alaotsikoksi, tarvetta.

6 Lähdeluettelo

- American Psychological Association. (2018, April 19). APA Dictionary of Psychology. *Social referencing*. Retrieved January 9, 2023, from <https://dictionary.apa.org/social-referencing>
- Aro, T., & Laakso, M.-L. (2011). *Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Avola, P., & Pentikäinen, V. (2020). *Kukoistava kasvatus: positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen käsikirja*. BEEhappy Publishing Oy.
- Bar-On, R. (2010). Emotional intelligence: an integral part of positive psychology. *South African Journal of Psychology*, 54-62.
- Brasseur, S., Grégoire, J., Bourdu, R., & Mikolajczak, M. (2013, May 6). *The Profile of Emotional Competence (PEC): Development and Validation of a Self-Reported Measure that Fits Dimensions of Emotional Competence Theory*. Retrieved from PLOS ONE: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0062635>
- Camras, L. A. (2022). *Emotional Development across the Lifespan*. New York: The Guilford Press.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. New York: The Guilford Press.
- Denham, S. A., Bassett, H. H., & Wyatt, T. (2015). The Socialization of Emotional competence. In J. E. Grusec, P. D. Hastings, & C. A. Anderson, *Handbook of socialization : theory and research* (pp. 590-613). New York: The Guilford Press.
- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S., & Queenan, P. (2003). Preschool Emotional Competence: Pathway to Social Competence? *Child Development*, 74(1), 238-256.
- Denham, S. A., Ferrier, D. E., Howarth, G. Z., Herndon, K. J., & Bassett, H. H. (2016). Key considerations in assessing young children's emotional competence. *Cambridge Journal of Education*, 299-317.
- Ekman, P. (2003). *Emotions revealed : recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. New York: Times Books - Henry Holt and Company.

- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York: Bantam Books.
- Hay, D. F. (2019). *EMOTIONAL DEVELOPMENT FROM INFANCY TO ADOLESCENCE: Pathways to Emotional Competence and Emotional Problems*. London & New York: Routledge.
- Jain, A. K. (2021). The Science and Philosophy of Emotional Intelligence: A Pragmatic Perspective. In S. G. Taukeni (Ed.), *The Science of Emotional Intelligence* (pp. 1-18). London: IntechOpen.
- Jalovaara, E. (2006). *Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa*. Pilot-kustannus Oy.
- Jääskinen, A.-M., & Pelliccioni, S. (2017). *Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen* (2nd ed.). Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Kielitoimiston sanakirja. (2022). *Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35*. Retrieved Maaliskuu 2024, from Kielitoimiston sanakirja: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>
- Koivula, M., Siippainen, A., & Eerola-Pennanen, P. (2022). *Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino.
- Kuikka, P., Välimäki, K., & Parviainen, T. (2017). *Lapsen aivojen ja tunnesäätelyn kehitys*. Jyväskylä: Aivotiedon jalostamo.
- Köngäs, M. (2019). *Tunneäly varhaiskasvatuksessa*. Keuruu: PS-kustannus.
- Lastensuojelun keskusliitto (Iskl.fi). (2020, July 15). *Lapsenoikeudet.fi*. Retrieved March 5, 2024, from Lapsen oikeuksien sopimus turvaa lasten ihmisoikeudet: <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/>
- Matilainen, M., & Puustinen, M. (2021). *Maltti ja Sinni: Harjoitteita itsesäätelytaitojen oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition & Personality*, 9, 185-211.
- Mayer, J., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. & Salovey, *Emotional development and emotional intelligence* (pp. 3-35). New York: BasicBooks.

- Opetushallitus*. (2022). Retrieved January 21, 2024, from Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>
- Piipari, K. (2023). Itsemyötätuntoinen minä. In P.-C. Roth, A. Korhonen, & J. Saarenpää, *Tunnelukutaito: Avain yksilön ja yhteiskunnan menestykseen* (pp. 158-166). Helsinki: Minea Kustannus & Media Oy.
- Puura, K. (2023). Kodin, varhaiskasvatuksen ja koulun mahdollisuudet lasten tunne-elämän ja tunnesäätelyn kehityksen edistäjinä. In P.-C. Roth, A. Korhonen, & J. Saarenpää, *Tunnelukutaito: Avain yksilön ja yhteiskunnan menestykseen* (pp. 32-41). Helsinki: Minea Kustannus ja Media Oy.
- Roth, P.-C., Korhonen, A., & Saarenpää, J. (2023). *Tunnelukutaito: Avain yksilön ja yhteiskunnan menestykseen*. Helsinki: Minea Kustannus ja Media Oy.
- Saarni, C. (1999). *A Skill-Based Model of Emotional Competence: A Developmental Perspective*. U.S Department of education. Educational Resources Information Center (ERIC).
- Saarni, C. (2000). Emotional Competence: A Developmental Perspective. In R. Bar-On, & J. D. Parker, *The Handbook of Emotional Intelligence: Theory, Development, Assessment, and Application at Home, School, and in the Workplace* (pp. 68-91). San Francisco: Jossey-Bass.
- Salo, J. (2022, June). Tunnetaidot opetussuunnitelmassa – Tunneällyn kykymallin yhteys perusopetuksen laaja-alaisen ja oppiainekohtaisen osaamisen tavoitteisiin. Helsinki. Retrieved from <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/8a717583-ef23-424e-9d5a-8a4164cacbf4/content>
- Sokka, L. (2023). Neuropsykiatrinen näkökulma tunnetaitojen tukemiseen koulussa - tarkastelussa ADHD. In P.-C. Roth, A. Korhonen, & J. Saarenpää, *Tunnelukutaito: Avain yksilön ja yhteiskunnan menestykseen* (pp. 96-108). Helsinki: Minea Kustannus & Media Oy.
- Sroufe, L. A. (1996). *Emotional Development: The Organization of Emotional Life in the Early Years*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ulutaş, İ., Engin, K., & Bozkurt Polat, E. (2021). Strategies to Develop Emotional Intelligence in Early Childhood. In S. G. Taukeni (Ed.), *The Science of Emotional Intelligence* (pp. 57-74). London: IntechOpen. doi:10.5772/intechopen.98229

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. (2022). Helsinki: Opetushallitus.

7 Liite 1

TUNNELÄMPÖMITTARI

